

5. China. Lowy Institute Asia Power Index 2023 Edition. URL: <https://bit.ly/40mIDNJ>
6. China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis. Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. February 24, 2023. URL: <https://bit.ly/3yTjMUv>
7. Xinhua News Agency. *Britannica*. URL: <https://cutt.ly/fGRGgLi>
8. Worsening Russia-U.S. ties run counter to Russian interests: ambassador. *Xinhuanet*. March 25, 2021. URL: <https://cutt.ly/fnyf7Jj>
9. Russian FM says Russia-China ties continue to be strengthened. *Xinhuanet*. April 4, 2021. URL: <https://cutt.ly/UnyfVqi>
10. Russia rejects foreign interference in Navalny case. *Xinhuanet*. January 19, 2021. URL: <https://cutt.ly/GnyfBMw>
11. No alternative to Iran nuclear deal: Russia. *Xinhuanet*. April 2, 2021. URL: <https://cutt.ly/D4jhJED>
12. *The Japan Times*. Official website. URL: <https://www.japantimes.co.jp/>
13. Use of Chinese ammunition in Ukraine confirmed by U.S. *The Japan Times*. March 18, 2023. URL: <https://bit.ly/3LAADn4>
14. Japan to implement more sanctions against Russia over 'war crimes'. *The Japan Times*. April 7, 2022. URL: <https://bit.ly/3JSMaNH>
15. Bershidsky L. Putin's Russia is now a Middle Eastern country. *The Japan Times*. October 8, 2019. URL: <https://bit.ly/40hGuS1>
16. O'Donnell J. EU unity over Russia sanctions falters as Europe's economy wilts. *The Japan Times*. December 20, 2022. URL: <https://bit.ly/42sN0r1>
17. President for life? Russians grant Putin right to extend rule until 2036. *The Japan Times*. July 2, 2020. URL: <https://bit.ly/40hGNw9>
18. *The Straits Times*. *International Edition*. URL: <https://www.straitstimes.com/global>
19. Russian buildup at Ukraine border includes blood for wounded: US officials. *The Straits Times*. January 29, 2022. URL: <https://bit.ly/3FB6tMn>
20. Russia calling? Scammers target high-level Western officials. *The Straits Times*. March 16, 2023. URL: <https://bit.ly/3JwG1EK>
21. Start Singapore: Russia offers free office space for high-tech start-ups. *The Straits Times*. July 2, 2015. URL: <https://bit.ly/3JRKmnF>
22. Singapore, Russian start-ups to benefit from two MOUs. *The Straits Times*. September 20, 2018. URL: <https://bit.ly/3Z1drBo>

УДК: 94-055.2(477)»16»

ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ МАРІЇ МАЗЕПИНОЇ

О. І. Піддубна, І. В. Пятницькова

Анотація. У статті проаналізовано життєвий шлях та діяльність матері гетьмана Івана Мазепи – Марії Мазепиної. Вона була дуже впливовою жінкою в політичному культурному житті України XVII ст., проте наразі все одно залишається маловідомою для широкого загалу.

Ключові слова: Марія Мазепина, історія України XVII ст.

Сьогодні вченими досліджується історія України XVII ст. у політичному та культурному аспектах, створюється багато ґрунтовних праць. Водночас залишається безліч питань із площини повсякденного життя, що потребують більш глибоких досліджень. Серед них проблема впливу жінок на суспільно-політичний, культурний розвиток української держави на загальному концептуальному рівні і на рівні особистісних прикладів.

Однією з яскравих постатей української історії XVII ст. була мати Івана Мазепи – Марія Мазепина. Вона брала активну участь у релігійному, громадському житті, впливала і на політику, оскільки гетьман прислухався до порад матері. Проте її життєвий шлях, діяльність та значення в історії України до цього часу залишаються малодослідженими. Частково вони були представлені у працях Т. Таїрової-Яковлевої, З. Хижняка та С. Сегеди.

Мета цієї статті полягає у висвітленні діяльності Марії Мазепиної, її впливу на сина та досягнень у релігійній та громадській діяльності, що вражали на той час.

Марія Мазепина походила з роду Мокієвських, що належав до давніх родів шляхетського походження і вже був відомим у другій половині XVI ст. на Білоцерківщині [1, с. 212]. Точної дати її народження до цього часу історикам не вдалося встановити. Однак припускають, що вона народилася в 1624 р. [2, с. 52]. До прийняття постригу вона мала ім'я Марина.

Марину Мазепину досить рано видали заміж. Історики вважають, що їй на той час було лише 14 років. У ранньомодерну добу на українських землях ранні шлюби були доволі поширеною практикою і укладати їх дозволялося з досягненням 14 років [2, с. 52].

Її чоловіком був Адам Степан Мазепа-Колединський, який походив із православного по-козаченого шляхетського роду. У подружжя було двоє дітей – син Іван та донька Олександра. Чоловік Марини Мазепиної брав участь у Національно-визвольній війні на боці Богдана Хмельницького. Після смерті Хмельницького він підтримував Івана Виговського. Також відомо, що свого часу Адам Степан Мазепа-Колединський отримав від Яна Казимира підтвердження на отримання своїх давніх родових земель. За декілька років до своєї смерті мав посаду підчашого чернігівського [1, с. 213]. За наявними джерелами історики вважають, що помер Адам Степан Мазепа-Колединський у 1665 р. [7, с. 5].

Після смерті чоловіка Марина Мазепина прийняла постриг під іменем Марія. Її вступ до Луцького Хрестовоздвиженського православного братства засвідчує той факт, що вона була надзвичайно активною та енергійною. Оскільки це був фактично єдиний спосіб для жінки традиційного суспільства самореалізуватися поза межами родини, побудувати власну кар'єру та брати участь у релігійному та громадському житті [1, с. 214].

Прихід у чернецтво був здійснений Марією Мазепиною в Київському Вознесенському монастирі, що починає свою історію з XVII ст. [2, с. 53]. Мандрівник Павло Алеппський, відвідавши монастир, був приємно вражений його архітектурою і вмінням гарно читати та співати молитви черниціям [3, с. 146]. Цей факт засвідчує те, що всі черниці були грамотними. Очевидно, вони походили із заможних родин та зналися в галузях логіки, філософії і прихильно ставилися до творчості [3, с. 147]. Незабаром Мазепина прийняла урочисту присягу під ім'ям Магдалини. А вже невдовзі Марія стала ігуменею Києво-Печерського Вознесенського монастиря [2, с. 53].

Зважаючи на успіхи та розвиток Марії Мазепиної у справах церкви, варто наголосити на тому, якою була в неї освіта. Жінка мала належну освіту та володіла грамотою. Свідченням цього може слугувати її власний підпис та витончений почерк. Зразок почерку Марії Мазепиної можна побачити в Чернігівському обласному історичному музеї імені В. В. Тарновського [2, с. 53].

Маючи гарну освіту, сім'я Мазеп дала належну освіту своєму синові – Івану Мазепі. Є свідчення про те, що він навчався в Києво-Могилянській академії. Мазепа був розумним юнаком, на що звернув увагу король Ян Казимир. Завдяки своїй освіченості та сприянню короля Мазепа здобував освіту в навчальних закладах Німеччини, Італії та Франції. Потрібно віддати належне батькам Івана Мазепи, які дали поштовх до його навчання та отримання гідної освіти. Зі свого боку, Мазепа з турботою та любов'ю відкликався про своїх батьків [1; с. 214].

Завдяки своїм старанням та активній діяльності Марія Мазепина була званою у громадянських колах як ревнителька православної церкви та Батьківщини, що засвідчувало повагу до неї серед населення. У записках Луцького православного братства, до якого вона вступила в 1666 р., значиться, що вона була підчашиною чернігівською.

Відомим ім'я Марії Мазепиної зробила її відданість своїй справі, походження та розум. Вона займала досить високу для того часу посаду ігумені дівочого привілейованого монастиря. Важливим є те, що жінка досягла посади ігумені дівочого Печерського Вознесенського монастиря, коли її син ще не був гетьманом. Цей факт доводить, що саме завдяки своїй діяльності та без сприяння сина вона отримала цю посаду [2, с. 54].

Час перебування Марії Мазепиної на посаді ігумені вважається одним із найкращих періодів в історії Печерського Вознесенського монастиря. За її організації та матеріальної підтримки гетьмана всі дерев'яні будівлі монастиря були перебудовані на кам'яні. Серед них і головна святиня комплексу – Вознесенська церква, яка була збудована у стилі українського бароко. У часи керівництва Марії Мазепиної монастир став освітнім, мистецьким осередком. Саме в цей час набуло популярності та розвитку вишивання шовком, золотом та сріблом, і Вознесенський монастир став центром розвитку золотого шиття «сухозліткою» [4, с. 60]. Тут виконували найдорожчі й найвідповідальніші замовлення для всіх монастирів України. Вознесенському собору в Переяславі-Хмельницькому мати Магдалина подарувала власноруч вишити

золотом і сріблом епітрахиль із написом «Року 1700 місяця семтеміря 16 дня. Всечесная ігуменя Марія Магдалина справила», яка є витвором мистецтва.

Патріарх Андріан надав дозвіл Марії на перенесення в усамітнене місце Глухівський монастир [4, с. 60]. Монастир був правонаступником обителі Преображення Господнього [1, с. 216]. За грамотою 1687 р. жінка отримала управління у Глухівському Преображенському монастиреві [2, с. 55]. Монастир був розбудований та являв собою потужний монастирський комплекс. Він вражав архітектурною досконалістю багатьох подорожніх. Ігуменя доклала багато сил для розбудови та вдосконалення Преображенського монастиря [1, с. 216]. За спірання гетьмана та його матері Глухів став осередком злету козацького ренесансу [2, с. 55].

Марія Мазепина була співчутливою та люблячою матір'ю. Діти могли звернутися до неї зі своїми проблемами, і вона їх обов'язково вислуховувала та давали поради. Із проханням прихистку приблизно у 1695 р. до Марії Мазепиної звернулася її донька – Олександра, яка не знайшла порозуміння на релігійному ґрунті зі своїм третім чоловіком, який був шляхтичем-католиком. Пасербиці Олександри поїхали разом із нею до Києва з Волині. Це може свідчити про те, що Олександра була добре вихованою та жалісливою до своїх падчерок, які, зі свого боку, любили її і не хотіли жити з власним батьком без неї [1, с. 217]. У Вознесенському монастирі Олександра прийняла чернецтво, але невдовзі померла [2, с. 56].

Збережені портрети історичних постатей, які вціліли до наших днів, дають змогу візуалізувати, уявити за зовнішніми рисами та дати певну характеристику історичній постаті. Портрет Марії Мазепиної, який дійшов до нас, доносить образ гордої, впевненої в собі, освіченої, розумної та владної жінки [4, с. 62]. Портрет Марії Мазепиної належить до загадкових, бо він був написаний після її смерті, деякі дослідник припускають, що це може бути не оригінал XVII ст., а копія XVIII ст. [5]. Авторкою портрету була художниця-аматорка Марія Стецька, яка не до кінця розуміла, чий портрети перемальовує. Тому виникли неточності з портретом Марії Мазепиної, який був ідентифікований як портрет «невідомої жінки» [6, с. 217]. Однак характеристик, які ми можемо почерпнути з різних джерел, недостатньо, щоб повною мірою та з точністю відтворити образ Марії Мазепиної. До наших днів не вціліло жодного опису її зовнішності [6, с. 221].

Мати Мазепи гордо відкликалася про свого сина та постійно підтримувала з ним зв'язок. Жінка посилала йому овочі з власного монастирського городу, що свідчить про турботу з боку Марії Мазепиної. Гетьман, зі свого боку, дослухався до її порад і поважав її. За сприяння та за порадами своєї матері гетьман звільнив від страти Василя Кочубея [4, с. 61].

Одним зі свідчень високої довіри гетьмана до своєї матері є те, що вона була втаємничена у справи сина та виконувала конфіденційні доручення [1, с. 218]. Гетьман довіряв передачу важливих листів через власну матір. Прикладом цього є послання Станіслава Лещинського до царя. Жінка мала послати ті листи через небожа гетьмана – Войнаровського, який мав власноруч їх віддати графу Гаврилу Івановичу та цареві. Проте пані Мазепина так і не передала листи Войнаровському, вручивши перед смертю їх племінниці гетьмана. Жінка була занепокоєна гаданням черниці, яка жила в її монастирі, і передбачала загибель гетьмана після того, як до царя дійдуть листи [4, с. 61].

Пані Марія також знала про місію Ганни Дольської. Остання була посередницею у таємних контактах Мазепи та претендента на польську корону Станіслава Лещинського і польською аристократією. Це засвідчує велику довіру гетьмана до матері [1, с. 218]. Після того, як мати Мазепи захворіла, він проводив час біля неї у Києві [4, с. 61]. Вона померла восени 1707 року у Вознесенському монастирі. Гетьман в одному з листів писав: «мати моя важко хворіє та наближається до кончини своєї», з листа до Федора Головкина. На цей лист орієнтуються дослідники та за допомогою нього визначили дату смерті ігумені. Також є свідчення, що Марія Мазепина була похована на кладовищі Вознесенської церкви [2, с. 56].

На смертнім одрі у Бендерах у 1709 р. Мазепа начебто кликав матір та просив допомоги, будучи у напівсвідомому стані, що дає змогу зрозуміти, що згадка про матір не залишала гетьмана навіть після її смерті [1, с. 218].

Петро I звелів у 1710 р. знести будівлю Вознесенського монастиря та спорудити на його місці «Пушечний дом». У 1711 р. відбулося переселення чернець Вознесенського монастиря

до Флорівського Успенського монастиря. До монастиря на Подолі потрапило також і пожегнуте Марією Мазепиною церковне начиння [1, с. 219]. Вознесенський жіночий монастир, яким тривалий час управляла Марія Мазепина, був найстарішим жіночим монастирем, потерпів руйнації. Земельні володіння монастиря були передані до Флорівського монастиря. Разом з усіма маєтностями було перенесено чудотворну ікону Рудненської Божої Матері, яка є національною реліквією України. Дії чудотворної ікони записували у спеціальну книгу, збереглися свідчення про зцілення нею Івана Мазепи та інших гетьманів [2, с. 56]. Після того, як Україна здобула незалежність, ім'я меценатки Марії Мазепиної повернулося з забуття [1, 219].

Отже, можна дійти висновку, що Марія Мазепина мала великий вплив на свого сина і подекуди була втаємниченою в його політичні справи. Жінка не залишалась осторонь проблем своїх дітей, а намагалася їм допомогти. Прикладом може слугувати прихисток своєї доньки Олександри. Мазепа шанував матір та дослухався до її порад. Підтримка та віра матері допомагала гетьманові. У поважному віці жінка продовжувала займатися релігійною діяльністю і повною мірою реалізувала себе у ній. Велику відданість культурній діяльності засвідчують її жертви для розвитку української культури. Важливим є те, що після отримання незалежності ім'я жінки почало згадуватися та не пішло в забуття, адже країна має знати імена тих, хто сприяв розвитку української культури і був відданим цій справі.

Abstract. The article analyzes the life path and activities of Hetman Ivan Mazepa's mother – Maria Mazepina. She was a very influential woman in the political and cultural life of Ukraine in the 17th century. However, today it remains little known to the general public. Keywords: Maria Mazepina, history of Ukraine of the 17th century.

Keywords: Maria Mazepina, history of Ukraine of the 17th century.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Сегеда С. Видатні жінки української історії: біограф. нариси на тлі іст. подій. Київ: Балтія Друк, 2020. 260 с.
2. Хижняк З. Українки в історії. Київ «Либідь», 2004. С. 52–56.
3. Халебський П. Україна – земля козаків: Подорожній щоденник. 2009. 293 с.
4. Таїрова-Яковлева Т. Г. Повсякдення, дозволя і традиції козацької еліти Гетьманщини / пер. з рос. Т. Кришталовської. Київ: ТОВ «Видавництво “КЛІО”», 2017. 184 с.
5. Ковалевська О. Гетьманші. *Український тиждень*. 2010. URL: <https://tyzhden.ua/hetmanshi/>
6. Ковалевська О. Таємниці Козацьких портретів. Київ: ТОВ «Видавництво “Кліо”», 2021. 288 с.
7. Кривошея В. В. Степан Мазепа і Білоцерківщина. *Гілея: Збірник наукових праць*. 2009. № 25. С. 4–6.

УДК: 94(477):[070:323.266]:725.94.059.62(477.74-25)

ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ПАМ'ЯТЬ І СУПЕРЕЧКИ НАВКОЛО ІМПЕРАТРИЦІ КАТЕРИНИ ІІ В УКРАЇНІ

Ю. Д. Паламарчук, К. І. Мелєкесцев

Анотація. Розглядаючи польські, українські та російські джерела про походження Хаджибею, можна окреслити завдання цієї статті: спростувати російський наратив про первісне значення Катерини ІІ в історії Одещини; розкрити російські пропагандистські наративи, пов'язані з пам'ятником «Засновникам Одеси», а також показати різницю у ставленні громадян України до постаті Катерини ІІ та її ролі в історії Одеси.

Ключові слова: Катерина ІІ, пропаганда, інформаційна війна, інформаційне протистояння, історія України, Одеса, пам'ятник «Засновникам Одеси».

Вступ. Одеса – велике місто, розташоване в південно-західній частині України. Це місто було важливим українським портом: за часів Гетьманату Скоропадського його використовували для транспортування військових вантажів; із 1991 року цей порт використовується для різних сфер (в основному для доставки товарів; навіть під час повномасштабної війни наше портове місто використовується як важливий простір для доставки зерна). Про це свідчать матеріали дослідників історії, журналістів, державних діячів [1; 2; 3; 4].

Мета статті – спростувати російський наратив про первісне значення Катерини ІІ в історії Одещини; розкрити російські пропагандистські наративи, пов'язані з пам'ятником «Заснов-